

Izveštaj o kvalitativnom dijelu istraživanja “Obrazovni ishodi i radne karijere mladih koji su odrasli u siromaštvu”

1. Ciljevi i metoda

Glavni cilj kvalitativnog dijela istraživanja bio je nadopuniti i produbiti rezultate kvantitativnog dijela istraživanja kroz analiziranje obrazaca ostajanja, odnosno izlaska iz siromaštva kroz obrazovne i karijerne putanje strateški izabranog dijela mladih koji su odrastali u obiteljima korisnicima novčanih naknada u sustavu socijalne skrbi. Teorijski okvir unutar kojeg je osmišljen kvalitativni dio istraživanja temelji se na teoriji socijalne i kulturne reprodukcije sociologa Pierre Bourdieu, za koju su ključni koncepti kulturnog kapitala i habitusa. Dok su za istraživanje kulturnog kapitala primjereniji podaci prikupljeni kvantitativnim dijelom istraživanja, za istraživanje habitusa – internaliziranog sklopa vrijednosti i dispozicija usvojenog unutar obitelji koji usmjerava pojedinca u njegovim očekivanjima i djelovanju – i njegove uloge u možebitnoj socijalnoj reprodukciji društvenih nejednakosti i siromaštva, nužan je dubinski kvalitativan pristup.

S obzirom na gore navedeni cilj i teorijski okvir, u kvalitativnom dijelu istraživanja fokusirali smo se na sljedeća tri istraživačka pitanja:

1. Koja su bila očekivanja, dispozicije i aspiracije ove skupine mladih vezane uz obrazovanje, karijeru i budućnost općenito za vrijeme školovanja te kako su se one mijenjale (habitus i promjene habitusa)?
2. Koji su bili glavni utjecaji, prilike i prepreke za vrijeme školovanja koji su ih usmjerili prema njihovim obrazovnim i karijernim putanjama?
3. Koji su bili prijelomni trenuci / ključne odluke za vrijeme školovanja koje su ih usmjerili prema njihovim obrazovnim i karijernim putanjama?

Kao najprimjerenija metoda odgovora na ova pitanja izabrano je provođenje dubinskih intervjua metodom biografsko-narativnog intervjuiranja (BNIM). Ovdje se radi o nestrukturiranom obliku intervjuiranja koje se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu (prvoj sesiji)

se sudioniku postavlja precizno formulirano tzv. početno pitanje na koje tada sudionik odgovara bez prekida i ometanja od strane intervjuera pružanjem narativa svog života usmjerenog na one dijelove koji su kroz početno pitanje sugerirani kao istraživačima najvažniji. U ovom istraživanju početno pitanje bilo je formulirano na sljedeći način:

„Kao što znate, zanimaju nas životi mladih ljudi koji su odrastali u različitim životnim okolnostima. Molim Vas, ispričajte mi priču o svom životu, od kada ste krenuli u školu pa do danas. O svim iskustvima i svim događajima koji su Vam osobno bili važni.“

Nakon toga, u drugom dijelu intervjua (druoj sesiji), intervjuer sudioniku na temelju ispričanog narativa iz prvog dijela postavlja detaljna pitanja, pri čemu vodi računa da u svojim pitanjima dotakne relevantne aspekte vezane uz glavna istraživačka pitanja.

Prije svakog intervjua sudionicima je objašnjeno da će se intervjui provoditi ovakvom metodom intervjuiranja, no i unatoč tome sama realizacija metode nije bila u skladu s očekivanjima sudionika o tome kako će se intervjui odvijati. To se može iščitati iz učestalog traženja sudionika, na samom početku intervjua, da im se odmah postavljaju potpitanja. No, takva je reakcija uobičajena za ovu metodu te je odgovor na nju bio dio protokola intervjuiranja – u pravilu su nakon toga sudionici uspješno potaknuti da pruže svoj narativ o odrastanju i svojim obrazovnim i karijernim putanjama. Nakon provedenih intervjua, naša je procjena da je izabrana metoda intervjuiranja bila primjerena za odgovaranje na istraživačka pitanja ovog istraživanja budući da je uspješno pružila podatke i narative za koje je malo vjerojatno da bi ih sudionici pružili u strukturiranijem tipu intervjua gdje bi njihov obrazac bio previše usmjeren očekivanjima samih istraživača.

2. Uzorkovanje, regrutacija i provedba intervjua

Za uzorkovanje sudionika za intervjue izabrana je metoda kritičnih ili ekstremnih slučajeva. Radi se o metodi namjernog strateškog uzorkovanja pri kojoj se izabiru sudionici koji se, po nekim za istraživanje ključnim obilježjima, ističu u ciljanoj populaciji. Ovo se istraživanje fokusiralo na dvije skupine: (1) slabije obrazovane članove ciljane populacije koji se uvijek nalaze u sustavu socijalne skrbi kao korisnici novčanih naknada ili zadovoljavaju kriterij siromaštva na temelju svojih primanja i (2) visoko obrazovane članove ciljane populacije koji

se nalaze na sigurnim poslovima (imaju ugovor na neodređeno vrijeme) u skladu s njihovim kvalifikacijama ili imaju relativno visoka primanja. Tim dvjema glavnim skupinama pridružena je još i treća skupina netipičnih slučajeva koji se ističu po neobičnim putanjama (npr. visoko obrazovani koji su još uvijek primatelji socijalne pomoći...).

Svi sudionici koji su sudjelovali u anketnom dijelu istraživanja su na kraju svog upitnika mogli naznačiti pristaju li da ih se naknadno kontaktira u vezi sudjelovanja u intervjuima. Na takav daljnji kontakt pristalo je ukupno 111 anketnih ispitanika. Na temelju podataka iz dokumentacije i anketa vezanim uz relevantna obilježja (obrazovanje, (ne)zaposlenost / sigurnost posla, visina primanja pojedinca i kućanstva, sadašnje primanje socijalne pomoći), od tih 111 ispitanika inicijalno je njih 22 zadovoljavalo glavne kriterije te su izabrani za daljnji kontakt. Pri izvornoj selekciji prednost je davana starijim sudionicima (rođenim 1991. godine ili ranije), kako bi se u intervju uključili sudionici koji su osim obrazovnih, stigli imati i karijerne putanje. No, pri kontaktu za intervjuiranje, devet sudionika koji su prvotno pristali sudjelovati su odbili daljnje sudjelovanje. Stoga su u sljedećoj fazi selekcije uključeni i mlađi sudionici u svim kategorijama. Ovo je dovelo i do konceptualnog proširivanja kategorije visoko obrazovanih koja je sada, osim onih koji su završili višu školu i fakultet, mogla uključivati i studente na sveučilišnim studijima koji na svom studiju imaju barem vrlo dobar uspjeh i koji, zbog svog studentskog statusa, nisu još započeli svoje karijerne putanje. U konačnici, u uzorku sudionika za intervju se nalazi 15 pripadnika ciljane populacije.

Prije početka provođenja kvalitativnog dijela istraživanja, napravljena su dva pilot intervjua s sudionicima koji nisu pripadali u ciljanoj populaciji, ali su po svojim obilježjima bili bliski jednoj od ciljanih skupina (slabo obrazovanoj). Nakon detaljne analize tih intervjua s intervjuerkama, krenulo se u intervjuiranje ciljane populacije. Zbog kompleksnosti metode intervjuiranja, nužno je bilo da se intervjui provedu u prostorijama u kojima se sudionicima mogla jamčiti privatnost i neometanje za vrijeme trajanja čitavog intervjua. To je isključilo javne prostore, kao i domove sudionika u kojima su u pravilu boravili ostali ukućani. U slučaju sudionika iz Zagreba i okolice, u najvećem broju slučajeva intervjui su organizirani u prostorijama Studijskog centra socijalnog rada i u prostorijama Pučkog otvorenog učilišta. No, u slučaju sudionika iz drugih mjesta i gradova, ovaj je zahtjev doveo do određenih

organizacijskih poteškoća u provođenju intervjua budući da je za svaki takav intervju izvan Zagreba trebalo osigurati adekvatan prostor u koji se moglo pristupiti bez financijske nadoknade u vremenu koje je odgovaralo i pojedinom sudioniku i intervjuerki koja je putovala iz Zagreba. Zbog toga su neki intervjui ponekad morali biti odgođeni što je produžilo ukupno trajanje kvalitativnog dijela istraživanja.

Pri provođenju intervjua, slijedili su se etički principi informiranosti i zaštite sudionika. Prije samog sudjelovanja svi su sudionici obaviješteni o ciljevima intervjua, o metodi intervjuiranja kao i o tome da će intervjui biti snimani, za što je eksplicitno tražen njihov verbalni pristanak (zabilježen na audio snimci svakog intervjua). Sudionicima se jamči povjerljivost njihovih podataka i zbog toga su osobe u dodiru s materijalima s intervjua (intervjuerke, osobe koje su vršile prijepis intervjua) potpisali ugovor o povjerljivosti. Također, sve se snimke i transkripti vode pod kodom, a preko koda su ti podaci povezani i s njihovim podacima iz dokumentacije i anketnog upitnika – osobna imena i podaci su anonimizirani. Konačno, s obzirom na socio-ekonomsku ranjivost ciljane populacije, sudionici su za svoje sudjelovanje u intervjuu kompenzirani simboličnim nagradom.

3. Preliminarne analize i rezultati

Nakon svakog intervjua, snimke se postavljaju na server dostupan samo istraživačkom timu te se nakon toga transkribiraju. Analiza transkripata se organizira i provodi u softveru za kvalitativnu analizu podataka Atlas.ti.

Preliminarna analiza je uključivala dva glavna koraka. Prvi korak je bila izrada tzv. životnog kalendara za svakog intervjuiranog sudionika. To je za svakog sudionika uključivalo integraciju podataka iz dokumentacije centra za socijalnu skrb, ankete i intervjua – iz svakog od ta tri izvora podataka identificirani su svi objektivni / faktički događaji te su kronološki organizirani u životni kalendar koji pruža neposredan pregled osobnih, obiteljskih, obrazovnih i karijernih događaja u sudionikovu životu. Nakon toga je svaki transkript intervjua ponovno iščitao te je na temelju toga i istraživačkih pitanja izrađena radna kodovna shema po kojoj su transkripti kodirani za potrebe preliminarne analize. Ta se radna kodovna shema sastoji od sljedećih širokih kategorija:

- a) očekivanja od budućnosti (nastavak i vrsta školovanja, vrste poslova);
- b) aspiracije (želje za budućnost, snovi i nadanja tijekom odrastanja);
- c) dispozicije: općenite vrijednosti sudionika i osoba u njihovom životu, obrazovne vrijednosti sudionika i osoba u njihovom životu;
- d) obilježja obrazovne karijere (ocjene i uspjeh, obrazovni izbori);
- e) utjecaji vezani uz obrazovanje (osobe i događaji);
- f) izazovi i prepreke vezani uz obrazovanje;
- g) prilike i mogućnosti vezani uz obrazovanje: pružana pomoć, dodatni resursi, stipendije;
- h) prijelomni trenuci / ključne odluke vezani uz obrazovanje / karijeru;
- i) promjene u životnim okolnostima.

U interpretaciji podataka iz preliminarnе analize provedenih intervjua fokusirali smo se prvenstveno na narative visoko obrazovanih sudionika čije putanje predstavljaju izlaz iz okolnosti siromaštva u kojima su se nalazili za vrijeme svojeg srednjoškolskog obrazovanja kada su se njihove primarne obitelji nalazile u sustavu socijalne skrbi. Ključan obrazac koji smo prepoznali kod većine tih narativa odnosi se na ulazak u sustav socijalne skrbi kao primatelja novčanih naknada, u načelu uslijed gubitka posla od strane roditelja, kao *promjenu u životnim okolnostima* koja se događa relativno kasno u obrazovnoj putanji ovih sudionika – na samom kraju osnovnoškolskog školovanja ili za vrijeme srednjoškolskog školovanja. Ovo je, primjerice, slučaj ove sudionice čija je obitelji u sustav socijalne skrbi ušla nakon očeva gubitka posla.

I on je, kad je imao pedeset i nešto godina, ne znam sad točno koliko, ali dobio je otkaz u firmi jer, znači, neki Francuzi su kupili tu firmu i svi koji su bili stariji od pedeset su dobili otkaze. I on nakon toga nije nikad mogao nać posao u struci...A mama je, mama nije radila (smijeh). Mama je dala otkaz na zadnjem poslu par godina prije toga ... A u tom periodu je tata radio u Italiji i baš je puno zarađivao i, ono, to je kao, bilo OK da ona da otkaz.

U tom trenutku njihova su očekivanja, dispozicije i aspiracije – koje su uključivale fakultetsku putanju – već bile formirane na temelju ranijih „srednjoklasnih“ okolnosti (habitus srednje klase), a to je, kod nekih, uključivalo i pristup resursima i vještinama koje bi, u skladu s teorijom kulturnog kapitala, omogućavale lakše navigiranje kroz obrazovni sustav (npr. jedna

sudionica spominje ljetne škole engleskog te treniranja plivanja i tenisa). Argumentu da se u ovim slučajevima radilo o već postojećem habitusu srednje klase kojeg nisu narušile promjene u okolnostima (iskustvo siromaštva) u prilog ide i opažanje da se kod ovih sudionika učestalo radi o slučajevima obitelji u kojima su roditelji visoko obrazovani, za što, na temelju rezultata kvantitativnog dijela istraživanja, znamo da je manjinsko obilježje kod ove populacije.

Još jedan obrazac koji bismo istakli na temelju preliminarnе analize odnosi se na važnost utjecaja određenog pojedinca u životima ovih mladih ljudi koji ih je u ključnom razdoblju usmjerio i vodio svojim očekivanjima, ali i konkretnoj pomoći. Na primjer, iz narativa dvoje sudionika se može iščitati važna uloga koju je u njihovim putanjama odigrao otac. Govoreći o svojoj karijeri šahovskog prvaka za vrijeme osnovne i srednje škole, jedan od sudionika svog oca eksplicitno naziva „driver“-om, a kroz čitav taj intervju se na mnoge suptilne načine može iščitati snažna uloga oca, srednjoškolskog profesora matematike. Druga sudionica opisuje očevu pomoć na sljedeći način:

Mislim da me je dosta odredilo to što sam uvijek mogla svoje roditelje pitati za pomoć u školi, recimo tata je sa mnom radio matematiku jako puno u prvoj godini... I onda je on radio sa mnom tu matematiku, a radio je stvarno danonoćno, nema zadatka koji ja ne bi prošla prije ispita, tu prvu godinu dok ja nisam i onda se dogodilo da sam bila prva na općinskom, tad je bio presretan cijeli... nažalost nisam otišla te godine na državno, ali da bio je to dobar filing vidjet njega tako sretnog. Ko da je opet dobio ne znam, baš je bio ponosan i na vjerojatno i na sebe i na mene, ne znam to još više malo tjera da ideš naprijed, sad ne možeš ako si sad dobio peticu, ne možeš idući put dobiti trojku, moraš opet dobiti peticu.

Manje očigledna, ali važna jest i uloga roditeljskih obrazovnih vrijednosti koje se očituju u roditeljskom pristupu obrazovanju svoje djece i koje implicitno formiraju njihov pristup vlastitim obrazovnim putanjama, kao što se jasno može vidjeti iz dolje navedenog citata.

Pa oni su uvijek nama govorili radiš za sebe. Dakle, nikad meni tipa nisu rekli ja sam svoju školu završila što recimo dosta često znam čut kod roditelja ili moraš učiti ili zašto ne radiš više ili zašto ti rezultati nisu dobri. Nikad mi to nisu govorili, baš bi rekli učiš za sebe.... ne znam, uvijek su nas, ne da su nas tjerali prema tom obrazovanju, ali... nikad oni nas na ništa nisu prisiljavali, znači svatko je izabrao svoju školu koju je htio. Ali nekako je takvo ozračje u obitelji da jednostavno smo imali potporu za učenje, imali smo savršene uvjete za učenje. Dakle, kad god bi neko učio morala je biti potpuna tišina u stanu, to je bilo dakle ono primarno, kad god netko uči, tišina je. Nismo se morali... s obzirom da su oni bili doma, mi se apsolutno

Obrazovni ishodi i radne karijere
mladih koji su odrasli u siromaštvu

za ništa nismo morali brinuti što se tiče tih nekih stvari, uvijek je bilo skuhanu, oprano, nikakvi kućanski poslovi ja nisam trebala sudjelovati, kakve god potvrde da meni mogu mama i tata podić, sve bi oni podigli, dakle u tom pogledu stvarno su nas... pa ne bi rekla da su nas mazili, vjerojatno su s jedne strane znali da nam je teško, da ne mogu neke stvari priuštiti pa su onda ajde bar na tom području nam olakšali.

Ovo su samo dva najvažnija obrasca koji su se iskristalizirali u preliminarnoj analizi. U nastavku analiza posvetit ćemo se daljnjem dubinskom raščlanjivanju obrazaca ove skupine, te ćemo posebnu pažnju posvetiti usporedbi njihovih obrazaca s obrascima skupine slabo obrazovanih sudionika koji još uvijek nisu uspjeli izaći iz okolnosti siromaštva.

EUROPSKA UNIJA

ULAGANJE U BUDUĆNOST

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda.
Sadržaj ovog materijala isključiva je odgovornost Pravnog fakulteta u Zagrebu.